

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

УДК 336.226.44

С.М. Гордієнко

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Досліджено основні податкові та стимулюючі методи впливу на екологічну ситуацію, проаналізовано досвід розвинених країн щодо екологізації податкової системи держави. Запропоновано введення деяких напрямів, спрямованих на покращення екологічної ситуації.

Постановка проблеми. Сучасне виробництво початку ХХІ століття характеризується високим ступенем концентрації, автоматизації та просування в малопідкорені, багаті природними ресурсами регіони, а також зростаючою кількістю використовуваних природних ресурсів, в т.ч й за обсягом на одного мешканця. При цьому, пропорційно до використання природних ресурсів збільшується і кількість відходів виробництва, які забруднюють природні ресурси. Тому єдиним шляхом попередження екологічної загрози для біосфери є вдосконалення системи раціонального природокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню проблем раціонального природокористування присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених і фахівців, зокрема: О.Ф. Балацького, С.А. Генсирюка, К.Г. Гофмана, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Ю.П. Лебединського, О.О. Мінца, М.Ф. Реймерса, В.Г. Сахаєва, В.М. Трегобчука, Ю.Ю. Туниці, Т.С. Хачатурова, М.А. Хвесика, С.І. Христенка та ін. Однак проблематика потребує подальшого дослідження.

Мета статті – визначити місце екологічного податку у загальній системі податків, дослідити роль ресурсних платежів у формуванні місцевих бюджетів, визначити перспективи збільшення надходжень до місцевих бюджетів, запропонувати напрями раціонального природокористування.

Виклад основного матеріалу. Майбутнє України залежить від ефективного використання природно-ресурсного потенціалу. Тому в умовах переходу до стійкого розвитку пріоритет повинний бути відданий невичерпному природокористуванню, охороні та відтворенню природних ресурсів. Тому ресурсні платежі повинні бути економічно значимими, мати істотну питому вагу в загальній структурі податків.

З рис. 1 видно, що в Україні екологічні платежі займають лише 2% від загальних надходжень до бюджету, хоча Україна має багатий природний потенціал. Це свідчить про неналежне ставлення органів державної влади до раціонального природокористування та недостатність коштів для їх відтворення.

Нині актуальною є проблема нестачі фінансових ресурсів органів місцевої влади та нестабільності їх надходжень від суб'єктів оподаткування. Особливо це стосується платежів за використання природних ресурсів (табл. 1).

З табл. 1 видно, що:

1) сплачено екологічних платежів:

- по Україні на 262571,9 тис.грн.(12,5%) менше ніж пред'явлено;
- по Сумській області на 231,1 тис. грн.(2,4%) менше.

2) сплачено штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства:

- по Україні на 99841,6 тис. грн. (84,5%) менше ніж пред'явлено;
- по Сумській області на 127,1 тис. грн. (28%)

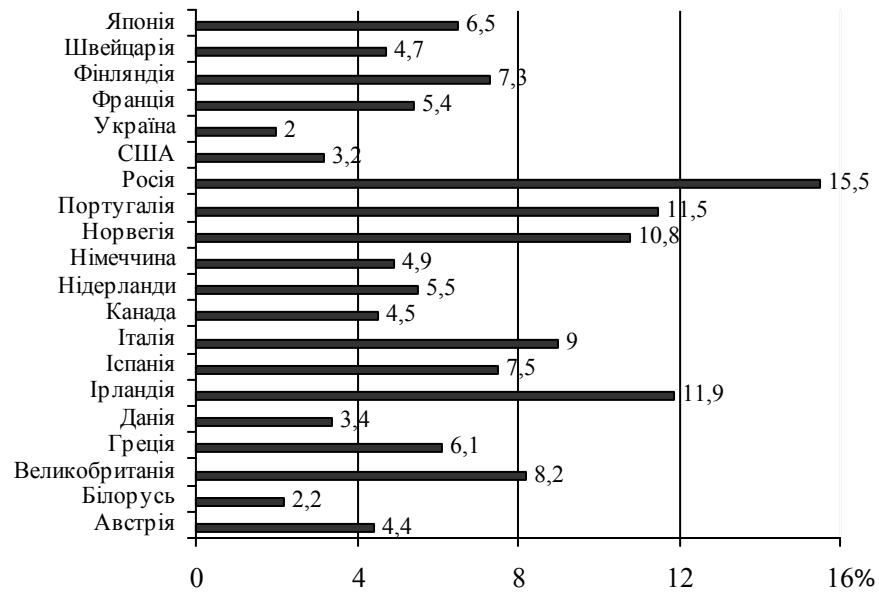

Рис. 1. Порівняльна діаграма частки екологічних податків від загального підсумку податкових надходжень до бюджету [1]

Таблиця 1

Екологічні платежі, пред'явлені та фактично сплачені підприємствами, організаціями, установам за забруднення навколишнього природного середовища у 2011 році (тис. грн.) [2]

Region	Пред'явлені екологічні платежі			Фактично сплачені екологічні платежі		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		екологічний податок	штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства		екологічний податок	штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства
Україна	2106560,7	1988282,5	118278,2	1843988,8	1825552,2	18436,6
Сумська	9631,9	9177,1	454,8	9400,8	9073,1	327,7

Аналіз стану природокористування в Україні показує, що вкрай необхідні більш жорсткі вимоги до здійснення контролю за виконанням нормативних актів, держава повинна більш швидко реагувати на результати техногенного впливу на довкілля. З метою раціонального природокористування держава повинна надавати органам місцевої влади змогу впроваджувати активні заходи по оптимізації господарських зв'язків і відповідного економічного стимулювання такого господарювання, що в підсумку приведе до скорочення сукупних витрат ресурсів на виробництво продукції за рахунок їх раціонального використання у даному регіоні. Це є один з напрямів удосконалення системи раціонального природокористування.

Економічне стимулювання природоохоронної діяльності у зарубіжних країнах не обмежується тільки примусовими методами: важливу роль відіграє політика надання пільг та економічної допомоги підприємствам, що здійснюють боротьбу із забрудненням (другий напрям удосконалення системи раціонального природокористування). Особливе місце займають державні субсидії. Поряд із прямим субсидуванням промисловості у США використовується непряме субсидування, що надаються муніципалітетом, використовуються на будівництво очисних споруд та переробку промислових відходів. Отримання субсидій повною мірою заохочує

подальше капіталовкладення, веде до збільшення поточних витрат американських корпорацій на охорону довкілля. Значимим важелем стимулювання природоохоронної діяльності вважається також і амортизація очисного обладнання. Закон про реформу податкової системи встановив утричі коротший термін амортизації для очисного обладнання проти промислового. Поряд з 10%-ною податковою знижкою на інвестиції під очисне устаткування використовуються й інші податкові пільги. У 1992 році в 30 штатах Америки очисні споруди та обладнання не обкладалися податком на власність. У 24 штатах ця категорія промислового обладнання звільнена від податків із продажу; в 16 штатах не стягуються податки за оренду очисного обладнання [3].

Як вказує зарубіжний досвід, одним із найбільш ефективних у мінімізації забруднення НПС є податкова система, а створення системи пільгового оподаткування передбачає як врахуванням інтересів власника виробництва, так і споживача. Розглянемо позитивні сторони введення пільг у систему оподаткування:

- 1) вирішуються локальні, регіональні та глобальні екологічні проблеми;
- 2) покращуються соціально-економічні показники держави і, відповідно, генофонд нації;
- 3) стимулюється охорона і раціональне використання природних ресурсів;
- 4) збільшення ринку екологічно чистої продукції (послуг);
- 5) забруднювач має вибір: або платити за забруднення, або інвестувати дані кошти у мінімізацію негативного впливу;
- 6) економічна вигідність для власників підприємств будь-якої форми власності, яка призведе до узгодженості дій у сфері природоохоронної політики.

Говорячи про економічні важелі регулювання природоохоронної політики розвинених країн світу, не можна не торкнутися і сфери кредиту. Зокрема деякі економісти США, Японії, Німеччини вважають, що необхідно установити більші відсотки на позики, що використовуються для "забруднюваних" проектів, і надавати повні пільги галузям і виробництвам, які розробляють екологічно безпечні технології чи встановлюють очисне обладнання. Це третій напрям вдосконалення екологічного оподаткування

Місцеві бюджети є одним із джерел задоволення життєвих потреб населення, тому проблема зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування є нині актуальною.

З багаторічного досвіду місцевого оподаткування в Україні можна зробити висновок, що система місцевих податків і зборів виконує допоміжну роль поповнення державного бюджету. Питання децентралізації бюджетної системи України виходить на перший план, адже фінансова децентралізація є однією з фундаментальних умов незалежності та життєдіяльності органів місцевої влади. Децентралізація процесів прийняття рішень збільшує можливості участі місцевої влади в розвитку підконтрольної їй території, фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з місцевими потребами й уподобаннями. Це є четвертий напрям вдосконалення раціонального природокористування.

Згідно з «Прикінцевим та перехідним положенням» Бюджетного кодексу України встановлено, що екологічний податок (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установленій особливими умовами ліцензії строк) зараховується у таких пропорціях [4]:

- 1) до спеціального фонду державного бюджету:
  - у 2011-2012 роках – 30 відсотків;
  - у 2013 році – 53 відсотки, з них 33 відсотки із спрямуванням на фінансове забезпечення виключно цільових проектів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними екологічного податку у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
  - з 2014 року – 65 відсотків, з них 50 відсотків із спрямуванням на фінансове забезпечення виключно цільових проектів екологічної модернізації підприємств у

межах сум сплаченого ними екологічного податку у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

2) до спеціального фонду місцевих бюджетів:

у 2011-2012 роках – 70 відсотків, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 70 відсотків;

у 2013 році – 47 відсотків, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 33,5 відсотка, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 13,5 відсотка, бюджетів міст Києва та Севастополя – 47 відсотків;

з 2014 року – 35 відсотків згідно з 25/10/35.

Такий розподіл зашкоджує вирішенню проблеми зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.

Фінансування об'єктів природно-заповідного фонду, як правило, здійснюється з місцевих бюджетів за залишковим принципом. Видатки на програми природоохоронних заходів місцевого значення не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів і місцева влада вимушена самостійно шукати джерела фінансування для утримання об'єктів природно-заповідного фонду та зон відпочинку місцевого населення.

Враховуючи те, що від неналежного та нераціонального використання природних ресурсів шкода завдається певній адміністративній одиниці вважаємо за необхідне зарахування від ресурсних платежів до місцевих бюджетів у розмірі 100%. Це дасть змогу місцевим органам влади у більшому обсязі займатися програмами по відтворенню природних ресурсів та природно-заповідного фонду регіону, стимулюванню охорони природи споживачами, розробку і впровадження безвідходних технологій, утилізації відходів, розчищенню старих звалищ тощо.

Екологічні податки – явище непросте, і кожна країна здатна вирішувати проблему їх упровадження своєрідним чином, що є однією з причин досить значної різноманітності видів екологічних податків. За таких умов особливого значення набуває класифікація екологічних податків як інструмента їх узагальнення і систематизації. Враховуючи багатогранність суті цього виду податку, виділяють декілька ознак для їх класифікації. За сферами використання Директорат із податків і митних зборів Європейської комісії розподілив екологічні податки на сім груп [3]:

- енергетичні податки (на паливо, на електроенергію);
- транспортні податки (податки на пройдені кілометри, акцизи під час купівлі авто);
- плата за забруднення (забруднення атмосфери і викиди у водні басейни);
- плата за розміщення відходів на звалищах та їх переробку;
- податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін;
- податок на шумовий вплив;
- плата за використання природних ресурсів.

Розглянемо види екологічних податків, які законодавчо запроваджені в Україні. Новий Податковий кодекс України містить розділ, присвячений екологічному податку (розділ VIII «Екологічний податок») [5]. Статтею 240 цього кодексу визначено, які види діяльності є базою екологічного оподаткування, що дає змогу визначити такі види екологічних податків України:

- податок на викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- податок на скиди забруднювальних речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях або на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;
- податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

Якщо порівняти цей перелік екологічних податків із видами екологічних податків, виокремлених за результатами аналізу екологічного оподаткування європейських країн, то виявиться, що в Україні запроваджено екологічні податки трьох видів:

1) плата за забруднення навколишнього середовища (податок на викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, податок на скиди забруднювальних речовин безпосередньо у водні об'єкти);

2) податки на відходи (податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях або на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини);

3) специфічні для нашої країни податки (податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені), тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк).

Новий податковий кодекс мав би вирішувати якомога більше нагальних проблем, чого меншою мірою можна вимагати від нормативно-правових актів, розроблених і прийнятих значно раніше. Однак, як свідчать результати порівняння екологічного оподаткування України і європейських країн, Податковий кодекс України не приділяє належної уваги такому виду екологічних податків, як плата за продукцію, яка шкодить довкіллю. Дещо інша ситуація з податками за використання природних ресурсів, податками на електроенергію та податками на транспортні засоби. Згідно зі статтею 9 Податкового кодексу України до числа загальнодержавних податків та зборів належать:

- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;

- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;

- плата за користування надрами, плата за землю, збір за користування радіочастотним ресурсом України, збір за спеціальне використання води, збір за спеціальне використання лісових ресурсів.

Тобто в Україні все ж діють податки, що регулюють використання природних ресурсів, електроенергії та експлуатацію транспортних засобів, однак, роблячи висновки зі структури Податкового кодексу, вони не є складовими екологічного податку. Переведення їх до складу екологічного податку є п'ятим напрямом удосконалення раціонального природокористування в Україні.

Також особливу увагу треба приділяється питанню розвитку екологічного страхування в Україні, яке є принципово новим методом формування фінансових ресурсів для вирішення екологічних проблем у державі. Запропоновано проводити екологічне страхування в обов'язковій і добровільній формах. Вибір форми страхування може залежати від суб'єктів страхування та категорій страхувальників. Обов'язкове екологічне страхування доцільно проводити на випадок екологічних аварій (катастроф), які можуть статися в результаті виробничої й невиробничої діяльності, стихійних лих, що призвели до значних разових перевищень рівнів викидів (скидів) забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, порівняно зі встановленими нормативами. Таким чином, екологічне страхування можна вважати одним з основних способів вишукування коштів для фінансового забезпечення екологічних проектів як на рівні держави, так і в регіонах. Прийняття Закону України „Про екологічне страхування” дало б змогу систематизувати та удосконалити законодавство у сфері обов'язкового екологічного страхування і стати імпульсом до його розвитку. Це шостий напрям раціонального природокористування.

Висновок. Таким чином, з вище сказаного можемо виділити такі напрями удосконалення фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища, як:

1) більш жорсткі вимоги до здійснення контролю за виконання нормативних актів;

2) вдосконалення політики надання пільг та економічної допомоги підприємствам, що здійснюють боротьбу із забрудненням;

3) встановлення більших відсотків на позики, що використовуються для «забруднюваних» проектів;

4) децентралізація бюджетної системи України;

5) переведення податків, що регулюють використання природних ресурсів, електроенергії та експлуатації транспортних засобів до складу екологічного податку;

6) запровадження екологічного страхування.

Вказані напрями сприятимуть підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів у галузі екології в Україні.

SUMMARY

The author focuses on the basic tax and incentives methods of influence on the environmental situation, as well as analyzes the experience of developed countries in the greening of the tax system of the state. An introduction of some directions to improve the environmental situation is proposed.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Экологические налоги в диапазоне от 1,6 % от ВВП в Испании до 5,7 % в Дании [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.agrogu.com/news/702777.htm?print=Y>
2. Довкілля України у 2011 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Європейське екологічне агентство [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps>
4. Бюджетний кодекс України від 8.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/245617/print_1329896557051809.
5. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?pa-ge=1&nreg=2755-17>.

Надійшла до редколегії 19 травня 2013 р.

***